

KURTULUŞ SAVAŞININ

Manevi Erleri ve Rehberleri

Erdi BATUR
E. Vali

*“Elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin
asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve
manevi bir kuvvet vardı.”*

Mustafa Kemal Atatürk

Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıktığı gün yaptığı konuşmasında: *“Elimde maddi hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk milletinin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevi bir*

kuvvet vardı.” diyerek Milli Mücadeleyi ulusal bir kuvvete, Türk milletinin güç ve inancıyla harmanlayarak büyük zafere ulaştırmıştır.

Türk milletini bölünmez bir bütün olarak tek ülkü halinde Milli Mücadelede birleştiren güçler arasında yer alan din adamlarımızın maddi-manevi hizmet ve katkılarının, Cumhuriyetin kurulması ve devrimlerin yapılmasında büyük emekleri olmuştur. Milli Mücadelenin her safhasında yer alarak yurdumuz sathında kahramanca çalışmalarından küçük kesitler göstererek bahsetmek istiyorum.

Her oluşumun onu ileri itici bir özü vardır, canlılığı davranışa salan ise ruhtur. Ruh ve mana, temel yapıyı kendi tabiatına uygun doğrultuda yönlendirir. Ruh ve mana yapısı güçlü olanın maddesi de aynı derecede üstündür; ayrıca maddesiz mana da yaşayamaz. Aralarında uyumlu bütünleşme, özü mutlu kılar ve kişiye huzur sağlar. Bu uyum, bir milleti bir bütün halinde yenilmez güç haline getirir; milli bir tehlikeye karşı atılıma hazır

kılar, müstevliye “bu topraklara giremezsin” dedirtir. Kurtuluş Savaşı’nda bu durum bütün haşmetiyle “Gaza Ruhü” ile cenk edilerek denilmiştir. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa ve komuta heyeti arkasında yüce iman ve ruh ile saf tutan erler ve halkımızın bütünleşme yapısının manevi mimarları olan din görevlileri, Türk varlığını Kurtuluş/İstiklal Savaşı’nda “gaza ruhu” ile başarıya götüren gücü hazırlamışlardır. Onların Kurtuluştaki ve Cumhuriyetin kuruluşunda değerli hizmetleri vardır. Müftü, vaiz, imam ve aynı imanla yüklü daha niceleri, ülkenin her yerinde gür sesleri ile kürsülerden seslenişleri sel olup taşmış kadını-erkeği, genci-ihtiyarı topyekûn Milli Mücadele’ye katılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu, varlığını koruyup devam ettirmek gayesiyle 1. Dünya Savaşı’na girmiş, dokuz cepheye kendisinden beklenilmeyen bir savaş gücü harcamış olmasına rağmen, Alman-Avusturya-Bulgar toplam savaş gücü savaşı kazanmak için yeterli gelmemiş, 4 yıl süren savaş sonunda İtilaf Devletleri’ne karşı yenik duruma düşmüştü. Savaş

Türk milletini bölünmez bir bütün olarak tek ülkü halinde Milli Mücadelede birleştiren güçler arasında yer alan din adamlarımızın maddi-manevi hizmet ve katkılarının, Cumhuriyetin kurulması ve devrimlerin yapılmasında büyük emekleri olmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Önünde Dua

Kaynak: <https://www.tbmm.gov.tr/Sayfa/KurtulusSavasiMuzesi>

sona erince müttefikler ile birlikte yenik düşen Osmanlı Devleti, ateşkes antlaşmasına davet edilerek Ege Denizi Limni Adası Mondros Limanı'nda İngiliz Agamemnon savaş gemisinde 30 Ekim 1918'de Ateşkes Mütarekesini imzalamıştı. Mütarekenin hükümleri hemen uygulamaya konulmuş, ardından Vatanın dört bir yanında işgale başlanmış, Ordular dağıtılmış, tersane, demiryolları, limanlara el konulmuş, tüm kaynakları elinden alınmış ve üstelik 15 Mayıs 1919'da Yunan askerinin İzmir'e çıkmasına izin verilmişti.

İLK KARAR - İLK FETVA - İLK CEPHE

Yunan'ın İzmir'e ayak basması, Türk onur ve milliyetçiliği baki kaldıkça vicdan yarasıdır. Gelen sanki düzensiz bir ordu değil, kalbi ve kafası

kinle dolu bir milis gücüydü. Vatanseverliği ve fedakârlığı her safhada göstermiş telgrafçılarımız, Yunan'ın İzmir'e çıkışını Vatanın her tarafına anında duyurmuşlardır.

Denizli, bu elemli haberi komşu şehirlerden daha hazırlıklı karşıladı. İzmir Valisi ve Kumandanı Nurettin Paşa, Mart 1919 sonunda İngiltere-Fransa-Amerika-İtalya'nın teşkil ettiği dörtlü karar gereği, İzmir'e Yunan'ın çıkartma yapacağı haberini almış, bu durumu vilayeti içindeki sancak (liva) ve kazalara duyurarak, kendisinin delege seçilerek İzmir'e gönderilmesini istemiştir.

İstanbul Hükümetinin hükümlerini kullanacak kudrette olmadığı gören Denizli halkı, merkez vilayete Tavas, Acıpayam, Buldan, Sarayköy ve Çal heyetlerini, Heyet-i Milli sıfatıyla başlarında De-

nizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi ile göndermiş ve diğer şehirlerden gelen temsilciler ile de 23-26 Mart arasında toplantı devam etmiştir.

Milli Mücadele tarihimizde Redd-i İlhak; taşı, toprağı, insanı ve düşüncesi ile ruh olarak Türk olan bu ülke toprağının bir başkasına verilemeyeceği kararı olarak adlandırılacak bir harekettir. Redd-i İlhak, bu toplantının verdiği en isabetli ad olup kongresinin fiilen vuku bulmasından önce Türk Ulusunun kararları ret edeceğini cihana bildirmesi bakımından "ilk oluşum" olmuştur.

Vatanın kara günlerinde, elverişsiz şartlara rağmen ak ümitleri baki olan Türk halkının güvendiği mürşitleri bulabilmiş olması, İstiklal Harbi'nin zaferle sonuçlanmasını sağlayan gaza ruhu öncülerinin Vatan savunmasına çağırılması, çağırana ile

İstiklal aşkı, vatan sevgisi, haysiyet şuurumuz ve kalbimizdeki iman ile mücadelemizin sonunda zaferi kazanacağız. Bu uğurda canını verenler şehit, kalanlar gazidirler. Bu mutlak olarak cihad-ı mukaddestir.

İzmir'e giden temsilcilerin kişiliğinde buluyoruz.

Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, Nurettin Paşa ile özel görüşmesinde, kendilerinin uzun süre İzmir'de vali ve kumandan olarak kalamayacağını beyan etmesi üzerine Paşa'nın cevabı; *"Efendi Hazretleri, ben burada kumandan olarak bulunduğum müddetçe, sahile ayak basacak düşmanla sonuna kadar mücadele ederim. Bundan emin olunuz ve huzur-u kalple muhitinizdeki müdafaa hazırlıklarını itmam ediniz."*

Kısa zaman sonra İzmir Valilik ve Kumandanlık görevlerinden alınan Nurettin Paşa İstiklal Savaşı'na 1. Ordu Komutanı olarak katılmıştır.

İzmir 15 Mayıs 1919 sabahı Yunan tarafından işgale başladığında 4 saat 10 dakika sonra acı haber Denizli'ye ulaşmıştı. Müftü Ahmet Hulusi Efendi mukadder sonucu tahmin ettiğinden yapılması gerekenleri ihmal etmemişti. Dünya Savaşı'nda dokuz cepheye savaşan Türk Ordusu, Yunan ile savaşmadığı halde Yunan'ın İzmir'de işgale başlamasına, dünün Osmanlı tebaası

olan Yunan'ın kin ile yaptığı bu harekâtı Türk halkı kabul edemediğinden bu duruma büyük öfke göstermiştir.

Bu tarihlerde Denizli Mutasarrıfı Faik Bey (Öztrak) şunları anlatır. *"Gazeteler üzerinde sansür vardı. İstanbul Hükümeti Mondros müteahhede hükümlerini tatbik için kararlı ve hassastı. Ahmet Hulusi Efendi İzmir avdetinde benimle uzun ve çoğu mahrem müteahhede görüşmeler yaptı. Denizli Sancağı kaza müftü ve müderrisleri ile eşrafla rehberlik ettiği heyetlerin teşkilini temin ettiğini, artık mukadder olan Yunan işgali önünde neler yapılması icap ettiğini şimdiden düşünülüp lüzumlu tedbirlerin alınması teklif ve tavsiyelerini"* anlatmıştı.

Yapılması gereken vatanın istiklali ve haysiyeti icabı idi. Bilgi ve ahlaki ile muhitinde çok sevilen ve saygı gören muhterem şahsiyete her taraftan müspet haberler geliyordu. Ahmet Hulusi Efendi çok zor şartlar altında vazifeye çağırıldığı kimseleri meziyet ve özellikleriyle çok iyi takdir ederek tayin ve tespit etmişti.

İzmir'in 15 Mayıs 1919 Perşembe sabahı işgal edilmesine dair acı haberi Denizli'ye ulaştığında, mukadder sonucu bildiğinden irkilmeyen Müftü Ahmet Hulusi Efendi, vatan ve haysiyet için neler yapılması gerekenleri düşünmüş ve aldığı tedbirleri uygulamaya başlamıştır. Sancağı camiden alan Müftü Efendi, şehre tellallar saldı, en ücra mahallere ulaşan bu sesler, halkı Bayramyeri'ne topladı. İzmir işgali şehre bütün hızıyla yayılmıştı. Halk meydanı doldurunca Müftü Ahmet Hulusi Efendi, önde sancak meydana gelmiş ve şöyle konuşmuştur:

"Muhterem Denizliler, Bugün sabahın erken saatlerinde İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu tecavüze karşı ha-

reketsiz kalmak, din ve devlete ihanettir. Vatana karşı irtikâp edilecek cürümlerin Allah ve Tarih önünde affı imkânsız günahıdır. Cihad, tam manasıyla teşekkül etmiş dini farize olarak karşımızdadır. Hemşerilerim, karşımıza çıkarılan dünkü tebaamız Yunan'a biz mağlup olmadık. Onlar öteki düşmanlarımızın vasıtasıdır. Yunan'ın bir Türk beldesini ellerine geçirmelerinin ne manaya geldiğini, İzmir'de şu birkaç saat içinde irtikâp edilen cinayetler gösteriyor. Silahımız olmayabilir, topsuz-tüfeksiz sapan taşları ile de düşman karşısına çıkacağız.

*İstiklal aşkı, vatan sevgisi, haysiyet şuurumuz ve kalbimizdeki iman ile mücadelemizin sonunda zaferi kazanacağız. Bu uğurda canını verenler şehit, kalanlar gazidirler. Bu mutlak olarak cihad-ı mukaddestir. Sizlere vatanımızı düşmana teslim etmenin çaresiz olduğunu söyleyenler, düşman esareti altında olanlardır. Onlar irade ve kararlarına sahip değildirler. Bu vaziyette onların emri ve fetvası aklen ve şer'an caiz, makbul ve muteber değildir. Meşru olan metnini okuyarak münhasıran vatan müdafaa ve istiklal uğruna cihaddır. Korkmayınız... Meyus olmayınız... Bu livay-ı hamd'in altında toplanınız ve mücadeleye hazırlanınız. Müftünüz olarak **cihad-ı mukaddes fetvasını ilan ve tebliğ ediyorum.**"* diyerek **ilk fetva** verilmiş oluyordu.

İzmir'in işgali üzerinden dört saat on dakika geçtikten sonra, Denizli'de miting, fetva ve bu kararı takip eden fiili teşkilat, Milli Mücadelenin ilk gerçek varlığını oluşturmuştur. Belediye binasında Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin başkanlığında ya-

Cepheye Mühimmat Taşıyan İnebolu Halkı

Kaynak: <https://twitter.com/Kastamonu2018/status/1035100005919608832/photo/2>

pılan toplantıda, çevre il ve ilçelerle temasa geçilerek müşterek cephe kurulması kararı alınınca, ilk cephe teşekkül etmiştir.

Sancak olan Denizli kendisine bağlı kazalarla tam iş birliği halinde idi. Düşmanın mukadder ilerleyişinin hedefi olan Aydın derin bir keder ve çaresizlik içinde olduğu 15 Mayıs 1919 gününü, sonradan Aydın Milletvekili olan Dr. Mazhar (Germen) Bey şöyle anlatmıştır:

“İşgalin, Yunanlılara tevdiinin galip devletler tarafından kararlaştığı ve aslında İngiltere-Fransa-İtalya ve Amerika'nın müşterek kararı olduğu, bu itibarla mukavemetin Yunanlılara değil de, dünyayı ellerinde tutan bu devletlere karşı olacağı o kadar ısrarlı şekilde telkin edilmişti ki, düşmanın hakikatte kimler olduğu bile bilinmiyordu. Yerli Rumlar ise şöyle bir propaganda içinde idiler; Yunan işgali muvakkattir. Milletlerarası kontrol komisyonları idareyi eline alacak ve mütareke hükümlerinin İstanbul Hükümeti tarafından tamamen tatbiki temin edilebilirse idareyi Türk

makamlarına devir ve teslim edecekleri...” söyleniyormuş.

İşte, böyle bir ortam içinde bulunulduğunda Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin rehberlik ettiği miting haberi ve onu takiben Müftü Efendinin imzasını taşıyan telgraf bu saatlerde geldi. Ben, Heyet-i Milliye tabirini ilk defa bu telgrafta gördüm. Mutasarrıf olmadığı için bu makama vekalet eden 57. Fırka kumandanı miralay (albay) Şefik Beyin davet ettiği şahsiyetler arasında bulunuyordum. Kumandan, Müftü Efendinin telgraf metnini okuyarak mealen şu şekilde vaziyeti açıkladı.

“Denizli Müftüsü, tutulacak en sağlam ve vatanperverane yolu bize göstermektedir. Ben asker olarak, elimdeki bütün imkânla vatanımı müdafaa etmenin namus ve şeref taahhüdü altındayım. Fakat bunu, Denizli'deki hareketi misal olarak yapmak akıl ve mantık icabıdır. Burada da böyle düşünen ve hareket eden şahsiyetler çıkmasını niyaz ederim.”

Bu davetten sonra Miralay Şefik Bey'in temasları devam etti. Aydın cephesi kuruldu. Denizli'nin ilk olarak kurduğu cephe ve teşkilatı ile temasları muhafaza etti. Aydın'ın işgalinden sonra bu cephede vazife alanların çoğu Denizli'ye geçtiler.

MÜFTÜ AHMET HULUSİ EFENDİ'NİN TEMASLARI

Yunan işgali başladıktan bir süre sonra Nazilli düşman işgaline düşüyor. Ahmet Hulusi Efendi, önce Dinar'a gidiyor. Burada müdafaa teşkilatını mahalli müftü vasıtasıyla tamamlıyor ve oradan Afyonkarahisar'a geçiyor. Ziyaret ettiği 23. Fırka Kumandanı Ömer Lütfü Bey'in bu görüşme ile ilgili anlatısı şu şekildedir:

“Denizli ve havalisi askeri birlikler 23. Fırkaya merbut idi. Düşman Eskişehir, Afyon, Konya gibi demiryolu üzerindeki büyük ve esaslı merkezleri işgal edecekleri anlaşıldığından ve mütareke ahkâmınca Ordu elindeki askeri malzeme ve vasıtaları müttefik emrine terk etmek icap ettiğinden bunları daha uzak ve küçük merkezlere naklettik. Bu meyanda fırkanın birer taburunun bulunduğu Sarayköy ve Dinar'da depoları mevcuttu.

Ahmet Hulusi Efendi benden münhasıran silah ve bilhassa harekâtı idare edecek cesaret ve kudrette zabıt istedi. Bazı zabıtlarımız, üzerlerinde resmi elbise ve unvan olmadan Denizli'de başlayan hareket-i milliye iltihak arzusunda idiler. Bunları temin ettim ve Müftü Efendi ile tanıştırdım. Kendisine elimizden gelen hizmeti yapacağımızı da temin ve vaat ettim. Kafasında vatan muhabbeti ve istiklal haysiyeti, ileri yaşına rağmen cümlemize numune olan bu

mübarek din adamını minnet ve hürmetle teşyi ettim."

JANDARMA UMUM KUMANDANI GÖRÜŞMESİ

Müftü Efendi'nin teşebbüsleri ve alınan ümitli neticeler Rumları telaşa düşürmüştü, İstanbul Makamları da, Denizli'de olup bitenlerden haberdar olup, tedbir almak kararı ile Sadrazam Damat Ferit Paşa Jandarma Umum Kumandanı Ali Kemal Paşa'yı nasihat için göndermiştir.

Paşa ile görüşmek istemeyerek rahatsızlığını bahane ederek evine çekilen Müftü Efendi, Paşanın ısrarı üzerine evinde görüşmüştür. Bu görüşme sırasında babasının yanında bulunan Dr. Lütfü Müftüler:

"Kumandan babama, Padişahın selamını tebliğ etti. Memleketin selameti mütareke hükümlerinin harfiyyet tatbikinde olduğunu, bu hakikatın de halka din adamları tarafından izah edilmesinin Halife'nin tercihine riayet olacağını hatırlattı. Denizli'de başlamış olan hareketin diğer merkezlere yayılmasının hükümeti çok müşkil mevkie düşüreceğini ve bunun maa-zallah memleketin daha büyük felakete kalması ile neticeleneceğinin düşünülmesi icap ettiğini söyledi." Bu ana kadar sükûnetini muhafaza eden pederim, Ali Kemal Paşanın son sözleri üzerine doğruldu ve kendisini dinlemiş olanların kolay kolay unutamayacakları gür sesi ile:

"Paşa Hazretleri... Bir memleket için düşman işgaline duçar olmak ve istiklalini kaybetmiş olmaktan büyük felaket, tasavvur edilebilir mi? Zat-ı Şahane aynı zamanda Makam-ı Hilafetin de sahip ve varisidirler. Bu sehabet ve verasetin makbul, meşru ve muta olması da, ancak vatanın istik-

Demirci Mehmet Efe

Kaynak: <http://ankaenstitusu.com/albay-demirci-mehmet-efe/>

lal ve hürriyeti ile mümkün ve muteberdir... İnsan hayatı fanidir. Ebed müddet olması icap ve temenni edilen millet ve devletin mevcudiyetidir. Devletimizin tarifindeki cümlelerden birisi de devlet-i ebed müddet'tir. Yunan bizim dünkü tebeamız idi. Bugün onu başımıza musallat eden hata ve hadisatı milletimiz istikbalde tetkik edecek ve daima intibah unsuru olarak hafızasına nakşedecektir. Haysiyetine sahip bir millet, istiklal ve hükümranlılığına müteveccih taarruzlar nereden gelirse gelsin, fark gözetmeksizin mevcudiyet-i milliyesini müdafaa ve muhafaza etmeye mecburdur... Zat-ı Şahane milleti içinde böyle düşünenlerin ekseriyeti teşkil ettiği hakikati ile müsterih ve mutmain olsunlar..." diyerek cevap vermiştir.

Müftü Ahmet Hulusi Efendi, Jandarma Umum Kumandanı Ali Kemal Paşa ile konuşmasından sonra düşüncelerini Saray ve Bab-ı Ali'ye

açıklamak ihtiyacını duyduğunda "Biz Vatanı Koruyacağız" demiştir.

Vatan savunmasında boşluk bırakmamak için Müftü Efendi'nin başkanlığında 14 Haziran 1919'da kurulan Denizli Heyet-i Milliyesi, gördüğü hizmetleri altı şubeye ayırarak uygulamıştır. Vatan savunmasını yaşamın üstünde tutan haysiyet anlayışına layık bir devlete sahip olma şuurunun muhtevâsını taşıyan yüce duygunun belirtileri aslında bir devlet hasreti idi. Türk Milleti mevcut olanda bu vasfı bulamadığı zaman, ona erişmenin mücadelesini yapıyordu. Yunan kuvvetleri ile yaptığı mücadele sonunda düşmanı Sarayköy önlerinde durdurmuş ve Yunan Denizli'ye girememiştir.

ALBAY ŞEFİK AKER'İN ANILARI

Ağustos 1917 - Temmuz 1920 arası 57 Tümen Komutanı, İstiklal Savaşı başlangıcında İzmir Güney Cephesi (Menderes Grup) komutanı olan Albay Şefik Bey, üç ciltlik "İstiklal Harbi'nde 57 Tümen ve Aydın Milli Cidalı" eserin son bölümünde "o günlerde şahsiyetler ve rehberler" başlığı ile Denizli Hareketi anlatsında:

"İzmir'in işgalini takip eden saatler içinde ilk ciddi ve fiili hareket Denizli'de vukua gelmişti. Mukavemete hazırlığının başında da müftü Ahmet Hulusi Efendi vardı. Bu mübarek din adamı, muhitte temsil ettiği hürmet ve itimadi, büyük bir cesaretle ortaya koymuş, manevi irşadın bedbin ruhlar üzerinde nasıl icazkar tesir yapabileceğini ispat etmiş, halkı galeyana sevk etmekle iktifa etmemiştir. Heyet-i Milliye unvanını verdiği mukavemet teşkilatının başına geçmiş, diğer vilayet ve sancakların mülki-askeri-ilmî makam ve şahsiyetleriyle temas etmiş-

ti. İleri yaşına rağmen yorulmak bilmez azimle yer yer dolaşmış, ölümü istihkar etmiş, Heyet-i Milliyeye teşkilatına adeta devlet mahiyeti vermiş, bütün hayatı mevzularla alakadar olmuştur. Nazillî'nin düşman istilasına uğramasından sonra ileri gidemesi ve hatta bu kasabayı bir müddet tahliye etmesi, Ahmet Hulusi Efendinin gayret ve rehberliği ile başlayan milli hareketin kuvvete inkılap ederek ileri harekete geçmesiyle mümkün olabildi..." demiştir.

SAVAŞIN KAZANILMASI ÇALIŞMALARI

İzmir'in işgalinden dört saat sonra Cihat Fetvası veren ve Milli Mücadelenin meşruiyetini ilan eden Denizli Müftüsü Hulusi Efendi'nin reisi olduğu Denizli Heyet-i Milliyesi'nin terkiibinde vermeye çalıştığımız sadece bir örnektir. Yapı, cevher ve muhteva olarak benzerleri, vatanın dört bir yanında şahlanarak hepsi el ele, gönül gönüle vermişler, milli mücadelemizi zafere ulaşmasında savaşılanların hepsi, cedleri bu topraklarda yatan köklü ailelerin soyu sopudur.

Türk yaradılıştta asildir. Ulusal inancında Baba Ocağı kutsallığı vardır. Geleneğinde Bayrak aşkı- sevgisi vardır. Aile namusu vardır. Nesillere geçen geleneklerinde Anadolu Halkı düşmanların önüne Türk Milleti olarak dikildi. Bu muhteşem Milli Mücadele başarısında ilk Fetva, ilk Heyet-i Milliyeye, ilk Fiili Savunma Teşkilatını kuran Müftü Ahmet Hulusi Bey'in emeği büyüktür.

Aradan dört yıl geçmiş, düşman "vatanın harim-i ismetinde" boğulmuş. Ahmet Hulusi Efendi'nin adını Meclis riyasetine verilen bir takrir dolayısıyla duyuyoruz. Kendisine "Vatan ve memleketi müdafaa mak-

sadıyla teşekkül eden İzmir işgali üzerine heyet-i milliyeye rüesa ve azalarına İstiklal Madalyası verilmesine dair" Kanun'la Türkiye Büyük Millet Meclisinin en şerefli armağanı verilmiştir.

MUSTAFA KEMAL PAŞA SAMSUN'DA

19 Mayıs 1919'da karargâhı ile birlikte Samsun'a gelen Mustafa Kemal Paşa, kurulması kararı verilen mutasevver Pontus Rum sınırları içinde kalacak bu Türk şehrinde şaşkınlık, çaresizlik, ümitsizlik bulmuştu. 19-25 Mayıs arasında Samsun'da geçen günler rahat, emniyetli günler değildir. Bu günleri düşünmek, havayı koklamak ve Anadolu'da ilk ilişkileri sağlamak için geçen günler olarak saymak yerinde olur. Samsun İngiliz kontrolünde idi. İntelijens Servis Mustafa Kemal Paşa'yı adım adım takip ediyordu. İlk temaslardan sonra İstanbul'a geri çağırılması için General Milen'in baskısı askerlikten ayrılmasına kadar fasilasız devam etmiştir.

Buradan Havza'ya gelindi. Havza önemli bir duraktır. Halk gerçeği ile ilk defa yakından karşılaşması, İstanbul'a karşı durumu, Anadolu ile münasebetleri şekillendirme bakımından önemlidir. Bu arada böbrek rahatsızlığı bakımından şifalı kaplıca sularından faydalanmayı düşünür. Havza Mustafa Kemal Paşa'nın halk arasına ilk katılışıdır. Ulemadan Sıtkı Hoca, halkın saydığı inandığı ve dilinden anladığı din adamıdır. 12 Haziranda yapılan mitingde halk, Sıtkı Hocanın konuşmasını vaaz dinler gibi arkasında namaz kılar gibi huşu ve teslimiyet içinde dinler ve Hoca şöyle konuşur:

"Yangın saçaklığı sardı. Yanıyoruz! Tek çaremiz silaha sarılmaktır. Derhal silahlarınızı temizleyiniz. Silahı olmayan

19 Mayıs 1919'da karargâhı ile birlikte Samsun'a gelen Mustafa Kemal Paşa, kurulması kararı verilen mutasevver Pontus Rum sınırları içinde kalacak bu Türk şehrinde şaşkınlık, çaresizlik, ümitsizlik bulmuştu.

baltasını, baltası olmayan sağlam bir odunu eline alsın, derhal saldıracağız. Önce içimizdeki ekmek bilmez hainleri, sonra da yurdumuzu işgal eden düşmanları temizleyeceğiz!.."

Sıtkı Hoca kazanılmıştır. Sıtkı hocaların kazanılması lazımdır. Çünkü hareket, bir halk hareketi olacaktır. Memleketin sosyal yapısında halkın önder kişileridir. Aydınlar ve yarı aydınlar savaşlarda erimişlerdir.

Mustafa Kemal, Havza'da halka her şeyi anlattı. Vatanın halini, İstanbul'u, Padişahın tutumunu, düşmanların biçtiği esirlik kaftanını, Rum çetelerini, Ermeni askerlerini, Samsun'da nöbet tutan İngilizleri, hepsini anlattı. Sözleri hep "Evvel Allah, kendimize güvenmekten başka çare yoktur." noktasında toplanıyordu.

AMASYA MÜFTÜSÜ TEVFİK EFENDİ'NİN CESARET DESTANI

Anadolu'da düşmana karşı mihrak olacak Erzurum'a gitmeden önce, Selçuklu ve Osmanlı tarihinde önemli yeri olan Amasya'ya gitmeyi düşündü. Samsun'dan ayrılmadan

önce Zile’de bulunan Binbaşı Cemil Cahit Bey’den (daha sonra Milli Savunma Bakanı olan Orgeneral C.C. Toydemir) Amasya için bilgi almış. Aldığı bilgiye göre şehrin en nüfuzlu şahsiyeti Müftü Hacı Tevfik Efendi’di. Havza’da konuşup Amasya’ya dönen heyette bulunan Müftü Efendi, Mustafa Kemal Paşa’nın şehirlerine geleceğini halka duyurmuştu. Kendilerini “*Amasya halkı müdafaa-i vatan, muhafaza-i din ve devlet yolunda mücadele edenleri bağrına basmakla müftehir olacaktır.*” diyerek telgraf göndererek Mustafa Kemal Paşa’yı davet etmiştir.

12 Haziran 1919 günü karargâhı ile Amasya’ya hareket ederken, Ali Fuat Paşa’ya, Refet Bey’e (daha sonra Paşa) Amasya için randevu vermiş, yolculuğa Suluova güzergâhından devam ederken yol boyunca büyük ve gönülden karşılama ile bambaşka bir havada yolculuk yapılmış, Amasya Müftüsü Hacı Tevfik Efendi’nin bildirmesi üzerine iyi bir karşılama yapılmıştı.

En gönülden coşkun şekilde karşılama, başlarında Müftü Efendi olmak üzere şehir halkı mümtaz heyeti Saray düzlüğünde karşıladı. Müftü, yanındaki zevatı tanıttı. Bu karşılamadan memnun olan Paşa’nın gözleri yaşardı. Müftü Efendi itimat telkin eden güler yüz ve nurani çehresiyle ilerleyerek Paşa’ya, yüksek seda ile;

“Paşam, bütün Amasya emrinizdedir, gazanız mübarek olsun!” diyerek beldesini emrine veren ilk din adamıdır.

Mustafa Kemal Paşa’nın beklemediği bu hitap aynı zamanda istikbalin teşhisi gibi idi. Milli Mücadelede ilk defa bütün bir şehir, safhalarını öğrenme ihtiyacı duymadan, çetin vatan kurtuluş mücadelesinin bayrağını açma kararındaki bir komutanın safına katılıyor ve bunu mübarek

din adamının öncülüğünde yerine getiriyordu.

Bu sesleniş, gelecek günlerin müjdesi ve onu tescil eden de muhterem bir din adamı idi. Paşanın erkan-ı harbi Binbaşı Hüsrev Bey (H. Gerede sonra milletvekili-büyük elçi) Müftü Efendi’nin bu hitabı üzerine Mustafa Kemal kendisine dönerek “*Hüsrev, Müftü Efendi neler söylüyor? Kulaklarıma inanamıyorum!*” dediğini anlatır. Mucize, halkın kafasına ve kişiliğine, güvendiği Maneviyat erlerinin cesur yüreklerinde filizlenmiştir.

Karşılamadan sonra Belediye’ye gidildi. Mustafa Kemal Paşa, balkondan halka ilk konuşmasını yaptı:

“Amasyalılar!.. Padişah ve hükümet, itilaf devletlerinin elinde esirdir. Memleket elden gitmek üzeredir. Bu kötü vaziyete çare bulmak için sizlerle iş birliği yapmaya geldim. Amasyalılar, düşmanın Samsun’dan yapacakları herhangi bir çıkarma hareketine karşı, ayaklarımıza çarık çekip dağlara çekilecek, vatanımızı en son kayasına kadar müdafaa edeceğiz.”

Konuşmadan sonra şehrin ileri gelenleri ile Saraydüzü Kışlası’na geçilmiş, orada durumu daha etraflıca açıklamıştır.

Amasya’nın ünlü din adamı Abdurrahman Kamil Efendi, Sultan Beyazıt Camiinde şöyle konuşmuştur;

“Ey ahali, Milletin istiklali tehlikeye düşmüştür. Bu felaketten kurtulmak için icap ederse, vatanın son ferdine kadar ölmeyi göze almak lazımdır. Artık Padişah olsun, unvanı ne olursa olsun, onun bir hikmeti kalmamıştır. Yegâne kurtuluş çaresi, halkın hâkimiyeti doğrudan doğruya ele almasıdır.”

Dedikten sonra Kamil Hoca cami minberinden halkı savaşa davet etti. Arkasından biriktirmiş olduğu 5 altını kırmızı mendile çıkın ederek Milli Mücadelede yardım olsun diye sundu. Halk, hatibi sessizlik içinde dinledi. Amasya Müftüsü Hacı Tevfik Efendi de, kurulan Müdafaa-i Hukuk Teşkilatı başına geçti.

Mustafa Kemal Paşa’nın Milli Mücadele Anadolu yolculuğunda Amasya’nın ayrı bir önemi vardır. Direniş esasları ilk defa yazılı hale Amasya’da getirildi. Bu prensipler “*Amasya Tamimi*” ismi ile yurda dağıtılmış olup 6 maddelik bir protokoldür. İki cümlede toplarsak;

- Milletin istiklalini, gene milletin azim ve kararı kurtaracaktır.
- Anadolu’da her türlü tesir ve muarakabeden azade bir “*Milli Heyetin*” vücuda getirilmesi lazımdır. Sivas Kongresi bu protokol kararları altında toplanmıştır. Kararlar Erzurum’da bulunan XV. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa ile Konya’da Ordu Müfettişi Cemal Paşa’ya telgrafla bildirilerek muvafakatleri alınmıştı.

Amasya Kongresine rapor yazıcı olarak katılan en genç üye Hürrem Arpacıoğlu o günleri ait anılarını, Suluova Kaymakamı olarak bulunduğu sürede, rastladığım Şehir Kulübü sohbetlerinde kendisinden dinlemiştim. Kendisi daha sonra Amasya Belediye Başkanı olmuştur (oğlu Reşat Arpacıoğlu Belediye Başkanı sonra Amasya Milletvekili, torunu A. Savaş Arpacıoğlu Amasya Milletvekili olmuştur).

ERZURUM KONGRESİ

Amasya’dan sonra Mustafa Kemal Paşa’nın temel uğrak yeri 3 Temmuz 1919’da Erzurum’dur. İlica’da XV. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir Paşa bütün kurmay heyeti ve önde gelen subaylarla kendilerini

Kaynak: <https://www.sozcu.com.tr/2019/gundem/erzurum-kongresinin-100-yildonumu-iste-erzurum-kongresi-onemi-ve-alinan-kararlar-5244729/>

karşılıyarak ordu desteğini göstermiş oluyordu. Ayrıca vali vekili Kadı Hürşit Efendi ve Vilayet-i Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti Başkanlığını Mustafa Kemal Paşa'ya bırakacak Raif Hoca da bir kafilte başında bulunuyordu. Bu gönülden kucaklama içinde Anafartalar Kahramanı, kendi ifadesiyle canından çok sevdiği askeriyeden istifa suretiyle ayrılacak, milletin vefa dolu sinesine "bir ferd-i mücahit" olarak katılacaktı.

Bu şartlar içinde 23 Temmuz'da toplanıp 6 Ağustos 1919'da son bulan ve o tarihte milletin tek meşru da-

vanağı olan Heyet-i Temsiliye başına geçen Mustafa Kemal Paşa "*Tarih bu kongremizi, şüphesiz ender ve büyük bir eser olarak kaydedecektir*" demişlerdir. Ender ve büyük eserin açılış ve kapanış duası yapan Şiran Müftüsü Hasan Fahri Efendi, daha sonuçları meçhul kongrenin hizmetlerini, açış duası niyazi içinde tebşir edebilmiş manevi şahsiyettir.

Hasan Fahri Efendi'nin açılış duası muhtevası kongre üyeleri için manevi tatmin olmuş, çok beğenilmiş olduğu için Arapça açık duası Türkçe ile çoğaltılarak her yere gönderilmesinin mümkünatı sorulunca

Kaynak: <https://www.perpa.com/erzurum-kongresinin-100-yili>

vali vekili Kadı Hürşit Efendi "*Paşa Hazretleri, bu duanın hedef ve manası malum... Onu bu mecazi hüviyeti ile halka anlatabilecek ancak İlmüyye'den çıkarlar¹ Bu şeriat içinde görüyoruz ki hocalarımız bu vazife-i diniye ve vataniye-i kemal-i cesaretle yerine getiriyorlar. Duanın Türkçesini hazırladık, başta Erzurum ve diğer vilayetler bütün hutebaya tevzi ettik.*" diyerek cevaplamıştır.

Ankara Büyük Millet Meclisi vatanın kaderini eline alma hazırlığına girince Mustafa Kemal Paşa, Hasan Fahri Hocaya Gümüşhane milletvekili olarak Meclise katılmasını teklif etmiş, fakat Hasan Fahri Hoca, bu vazifeyi kabul etmeyerek irşad vazifesine 1950 yılına kadar devam etmiş ve daha sonra nice ihtilafları çözdüğü öğrenilmiştir.

Kongrenin açılış ve kapanış duasını yapan Şiran müftüsüne Mustafa Kemal Paşa'nın yazdığı teşekkür mektubu şöyledir:

"Erzurum Kongresinin açılışı ve sona ermesi münasebetiyle söylediğiniz Arapça inandırıcı ve açıklayıcı ve maksada tamamen uygun söyleviniz cemiyetimiz tarihinde pek kıymetli anılar olarak saklı kalacaktır. Bulunacağınız mahallerden lâtif sözlerinizle dolu mektuplarınızı almakla onurlanacağım...9 Ağustos 1919 M. Kemal"

Hasan Fahri Efendi ise mektubu,

"Paşamız, vatanın istikbali için büyük işler arifesindedir. Bizleri kısmen halk içinde kalarak bu büyük teşebbüs ve hizmetlere fikirleri hazırlama vazifemize devamımız, memleket için hayırlı, lüzumlu hatta zaruridir. Ben ömrümü vakfettiğim bu

1 Türkçe çeviriyi Yargıtay 1. Hukuk Daire Başkanı Kamil Tepeci yapmıştır.

diyar insanları içinde irşat vazifemde kalmayı, naçiz şahsımda vatanıma daha tatminkâr olacağım kanaatindeyim. Paşa Hazretlerinin bu düşüncemi tasvip edeceklerine kaniim." Sözleriyle cevaplamıştır.

SİVAS KONGRESİ

29 Ağustos'ta Erzurum'dan Sivas'a hareket edilir. İstanbul Hükümeti daha 29 Temmuz'da Sivas valisinden "Mustafa Kemal ve Rauf Beylerin yakalanarak İstanbul'a gönderilmeleri" için emir verilmiştir. Yolda sıkıntılı günler yaşanır. Asayiş bozuktur. Erzincan'dan ayrılırken Çardaklı Boğazı'nın eşkiya tarafından kesildiği ve hareket etmemeleri söylenir. Dağlar, yollar ıssızdır, gitme derler. Öncü çıkarırlar ve yola devam ederler. 2 Eylül 1919'da Sivas'a varırlar. Mustafa Kemal Paşa Erzurum'da iken Sadrazam Ferit Paşa'ya, Onun da duygularını okşayacak sözcüklerle şifre telgraf göndererek "Anadolu'ya karşı olmaktan vazgeçmesini, milletin artık iradesini yerine getirmeye muktedir olduğunu, İstanbul Hükümetinin, meşru olan milli akıma dayanmak yolunu tutmasını, Meb'usan Meclisi'nin bir an önce toplanmasını" ister.

Sivas valisi, Mustafa Kemal'in gelmesini pek istemez. Bir takım tehlikeler var olduğunu ifade eder. Fakat Paşa dağları aşmış maiyeti ile gelir, kalabalık gösteriler içinde şehre girer.

Sivas Kongresi 4 Eylül 1919'da Lise salonunda açıldı. Bu kongreye 21/22 Haziran'da Amasya'da karar verilmişti. Kongre öncesi sıkıntılı geçer. Yabancı devlet himayesi (manda) davasını güden delegeler vardır. Ciddi tehlikeli, korkulu saatler, günler yaşanır. Kongrenin karışık havasına rağmen Mustafa Kemal Paşa kongre başkanıdır. İlk üç günü şekil

Kaynak: <https://www.trthaber.com/haber/guncel/sivas-kongresinin-101-yili-kutlaniyor-sivas-kongresinin-onemi-nedir-513840.html>

ve duygu tartışmalarından sonra konulara girilebilmiştir.

"Vilayet-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" yerine "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti", "Vilayet-ı Şarkıye" yerine "Vatanın Bütünü" gibi sözler konularak Cemiyet, bütün Türkiye'nin Mukavemet Teşkilatı halini almıştır. Kongre, bütün Türkiye'yi temsil eden bir kongre haline gelmiş, seçilen Temsil Heyeti, Türk Milli Mukavemetini yönetecek bir Temsil Heyeti vasfını kazanmıştır.

Misak-ı Milli'nin ilk esaslarına vücut verilerek, mücadelenin hedef ve sınırlarını tespit edilmiş ve "millet kendi mukadderatını kendi tayin etmesi" kabul edilmiştir. Kongre, Milli Harekete milli bir boyut verdi. Milli merkez ve milli bir merci vücuda getirdi. Mustafa Kemal Paşa bu milli Hareketin yetkili lideri olarak belirlendi. Kongre çalışmaları bir beyanname ile her yere duyuruldu.

Sivas'tan yola çıkan Heyet-i Temsiliye Ankara'ya kadar geçtiği yollar da karşılaştığı olaylar, gelecek için ışık oldu. Bütün Vatan'ın tutumu üzerinde aydınlatıcı ışıkları Ankara çevresinde Kırşehir mihrak olarak üç müftü efendi de görüyoruz. Mucur Müftüsü İsmail Hakkı, Çiçekdağı

Müftüsü Hayrullah Efendi ile Kırşehir Müftüsü Halil Efendi'nin ibret olacak davranışları, Türk din adamlarının veraseti, soy-sop verasetinden daha derin daha anlamlı haysiyet ve hayatiyeti olan felsefe-mantık ile vatanseverlik ölçülerinin yüksekliğini müftü efendilerde görüyoruz.

FETVA KAVGASI - HAYIR VE ŞER AYNI KAYNAK

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkmış, Anadolu'yu dolaşmış kongreleri yapmış, bundan sonraki ödevi "Tertemiz ihlas ile yoğurmak, tespit etmek ve onları meçhulden, milli şükranı tevdi ve emanet etmektir". Hususiyet dozu bu olunca Milli Mücadele'nin Manevi Emleri vefa hisleri ile öne çıkıyor.

Nisan 1920 başlarında İstanbul işgal edilmiş, Meb'usan Meclisi feshedilmiş. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları ne zamandır çalıştıkları neticeye yaklaşmışlar, Millet Meclisi Ankara'da toplanacak, böylelikle Milli Hükümet resmen kurulmuş olacak, meşruyetini ülke ve dünyaya tescil ve kabul ettirecektir.

Bu durumu anlayan iç ve dış düşmanlar neticeyi boşa çıkarmak için akla, hayale gelemeyecek her çareye başvurarak isyanlar çıkarıp vatan-

daşı birbirine düşürmek, kuva-yı in-zibatiye kuvvetler ile korku salmak, dini ve şen'i maksatla Türk Milletini istiklal ve hürriyetinden yoksun bırakma yoluna girdiler.

Asıl kavga, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunan tarafından işgali üzerine Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin vermiş olduğu cihadın farz olduğunu ilan ederek "vatan savunmayı haysiyetli yaşamının temel şartı" sayan ilk fetvasına karşı Saray'ın "mücadelenin meşru olmadığı" yolunda fetvası ile başlamış ve devam etmiştir.

İlk fetvadaki mantık ve gerekçe ile Saray'ın fetvaları arasında önemli fark vardı. İlk fetvadaki önemli mantık İstanbul'u çileden çıkardı. Fevri kararlara zorladı ve karar mevkiinde olanları bedbin ruh yapısı üzerinde, selim hisse sahip Türk Milleti'nin doğru kararı asıl sebep oldu. Anadolu'nun bağrında patlayan iç isyanları söndüren asıl kuvvet, halkın iz'an ve vicdanında, bu şer hareketlerin hakiki yerini alması idi.

İlk Garp Cephesi ve Kuva-yı Milliye Kumandanı Ali Fuat Paşa olayı şöyle izah eder;

"Bizi asıl endişeye düşüren, iç isyan çıkan mahallerdi. Dâhili ayaklanmalar, muayyen istikametten gelmiyordu. Milli Teşkilat yerleşme ve tutunma istidadını gösterirse, orada mukabil hareket başlıyordu. Bunların tek istinadı vardı. Padişah iradesi."

22 Nisan 1920'de Bursa'da 80 kadar Hoca Efendi, vali ve kumandanın hazine bulunduğu belediye salonunda alınan Bursa ulemasının yankı uyandıran fetvası "Esir olan fetva emini fetva veremeyeceği" söylenmişti. Sonra "yabancı tazyiki altındaki Halife iradesinin muta olamayacağına" dair karşı fetvasından sonra Ankara Müftüsü Mehmet Rifat

Efendi (İlk Diyanet İşleri Reisi)'nin fetvası, Bursa fetvasının esaslarını açıklar mahiyette idi. Padişah bu Fetvadın dolayı Rifat Efendi'yi idama mahkûm eden kararı tasdik etti.

Ankara Müftüsü Fetvası şer'i ve dini nasları tamamen intibak ettiği ve hükümlerine kayıtsız şartsız icabet şart olduğunu teyit ve tespit eden Anadolu Uleması Fetvaları Ankara'ya ülkenin dört bir tarafından gelmiştir. Mahalli müftüler, müderrisler, âlimler, tarikat öncüleri... Hepsini katlıyordu. Hükmü kalmamış Sultan'ın hükümsüz fetvasını, hükümsüz tutan, gerçeği bütün dünyaya haykıran belgeye Anadolu'da bulunan 153 Müftü ve Uleması şerefle imzaladığı metinde özet olarak şu hususları içermektedir.

"Düşman devletleri tarafından işgal edilen saltanat ve hilafet makamı merkezi İstanbul'da askerler silahtan arındırılmış, bazıları öldürülmüş, tüm istikamlar, kaleler zaptedilmiş, Bab-ı Ali ve Savunma Bakanlığına el konularak halifenin ulus çıkarlarını koruması önlenmiş, sıkıyönetim ve divanı harpler yetkisine karışılmış, malları yağmalanmış, kutsal inançlarına hakaret edilmiştir. Bu durum karşısında, İslam Halifesi'nin düşman elinden kurtarılması için tüm güçlerini kullanmak bütün Müslümanlar için farz olunmuştur."

Türk Milleti; saadeti, şuurla ayağa kalkmış ümit ve şahlanış azimlerinin getireceği zafer yolunu açma yolunda gerçek din bilginlerini daima önünde bulmuştur.

Mehmet Rifat Efendi, milletvekili olmayı kabul etmemiş, Ankara müftülüğünü tercih etmiş, Cumhuriyetin Diyanet İşleri Reisi olarak ölünceye kadar bu göreve devam etmiştir. Ali Fuat Paşa hatıralarında, Rifat Efendi'nin şahsiyet ve emeklerinden

minnetle bahsederek; "Millet Meclis binasının hazırlanması, Karar verilen okul yapısının şahsi imkânları ile sağladığını ifade eder. Mustafa Kemal Paşa'ya adına armağan edilen papazın bağı olan Çankaya'daki ilk yapıyı, sahiplerinden satın alınırken, şehrin eşrafını tespit eden liste başına kendi adını yazdığını, Heyet-i Temsiliye Ankara'ya geldiği zaman, Belediye misafiri sayılması kararı aldığını, bu müddet içinde topladığı para yardımlarını, alakaya layık görülenlerden habersiz yerine getirdiğini" anlatır.

MİLLİ MÜCADELEDE TÜRK MANEVİ VERASETİ

Ülkede kökten değişme olurken, olayların kimlerin karar ve tercihlerine dayanacağını isabetle tayin etmeden, varılacak hüküm ve teşhisin, hakikati temsil etmesi mümkün değildir. Çünkü kurulacak Cumhuriyetin, kalıntıları üzerinde kurulduğu Osmanlı İmparatorluğu'nun maddi-manevi vasıflar bakımından, kendisine has örgüsü vardır. İslamiyet bu örgü içinde, başka hiçbir Müslüman halkın kurduğu devlette görülmeyen özellikler taşır.

Siyasi hayata ilk defa giren büyük kısmı başı sarıklı mebuslar, vazifelerini hayret uyandıracak cesaret ve samimiyetle, tam liyakatle yerine getirdiler. Bu hocalar, geldikleri yerde halklarının itibar ve itimadına sahip kişiler idi. Hiçbir şeyden çekinmeden hakikatleri kürsüden söylediler.

Tarihte tek başına şehirlerin, kudretlerini dünyaya kabul ettirmiş, devlete karşı savaştığı görülmüş şey değil. Ayıntap (Gaziantep) 10 ay 8 gün Fransız Devletine karşı koydu. Urfa ve Maraş aynı kahramanlık yolunu seçtiler. Her birinin bu şerefli günlerinde yiğitlik destanları vardır. Düşmanların Kilikya Seferleri adını

verdikleri dört şehrimiz, esir olma ve ana vatandan ayrılmama savaşını açan Maneviyat Erleri ilk ümidi temsil edenler olduğu gibi ilk şehitler de onlardır.

Maraş'ın Sütçü İmamı 30 Ekim 1919 günü dükkân önünde oturduğu esnada, Türk kadınlarına sarkıntılık eden Fransız askerlerini görünce silahı ile bir bir yere serip "Kalesinde bayrağı dalgalanmayan esir bir ülkede Cuma namazı kılınmaz" fetvası vererek dağa çıkıp ardından silah tutanlarla Maraş'ı savunanlar... Maraş savunmasında imanlı yürekleri ile bayraklaşan öğretmen hafız Veliyüddin Efendi ile din âlimlerinden müderris Mustafa Efendi şehit edilmesi üzerine kadın-erkek Maraşlı'ların düşman üzerine saldırımları,

20 Haziran 1919'da Isparta Gönüllü Mücahitler namına Tahir Paşazade Hafız İbrahim Harbiye Nezaretine bir telgraf göndermişti. "Vazif-i medeniye ve insaniyesi bifakkın müdrik ve aynı zamanda hiçbir milletin hukukuna tecavüz etmeyerek namus ve asayişine malik olan Ispartamıza doğru İtalyanların muntazam seferi bir hareketle ilerlemeleri ne gibi bir maksad-ı siyasiye müstenittir? Hükümetimizden izahat istiyoruz. Vatanımızı selameti vekar ve itida-

Osmanlı safında savaşa giren İtalya tarihinde sık rastlanan alışkanlıkla 1916'da Fransızlarla yaptığı Saint-Jean-Aux Morient Antlaşması gereğince Antalya'ya çıkmış, Konya'ya ilerlemeye başlamıştı.

limizi muhafaza etmekte ise kabul ediyoruz, yoksa zillet ve meskenetle yaşamaya mes'dane şehadeti tercih edeceğiz." demektedir.

Burdur'a kadar gelen İtalyanlar Isparta'daki silahlı hazırlık karşısında duracaklardır.

Osmanlı safında savaşa giren İtalya tarihinde sık rastlanan alışkanlıkla 1916'da Fransızlarla yaptığı Saint-Jean-Aux Morient Antlaşması gereğince Antalya'ya çıkmış, Konya'ya ilerlemeye başlamıştı. Demir Alay ismini alan kuvvetlerin başında Sarıklı Hafız İbrahim Efendi vardı. Atatürk, o günleri hatırlanması düşüncesiyle soyadı kanunu çıktığında Şeref ve Hizmet Berati ile Demiralay soyadını vermişti.

ÖMER LÜTFÜ BEY VE ŞÜKRÜ HOCA

Afyonkarahisar merkez vaizi ve müderrisi Şükrü Hoca Çelik Alay'ı kurduğu zaman 23. Fırka Kumandanı Ömer Lütfü Bey anlattısında;

"Mütareke ilan edildikten sonra İngiliz ve Fransızlar Afyon'a mümessiller, ayrıca Kızılhaç heyeti göndermişler. Gelenlerin gitmemesi, aksine takviye almaları, şehrin işgal hazırlığı içinde olduğunu hissettiriyordu. Fırkanın kuvveti daha çok nazari idi. Alay-tabur-bölük kadroları boştu. Harbiye Nezareti Mondros Mütareke hükümleri tam tatbikini istiyordu. Mülki makamlara da aynı mahiyette sıkı emirler veriliyordu. Çaresizlik içinde bir çıkış imkânı arıyorduk.

Böyle bir günde, adını duyduğum bir Hoca Efendi geldi. Bu zat, vaazları ile tanınmış İzzet Efendizade İsmail Şükrü Hoca idi. Bana, gelecek düşman kuvvetlerinin şehri işgal edeceğini, böyle bir hareket karşısında ne düşündüğümü sordu. Kendisine

Istanbul'dan alınan emirleri bildirdim. Sükûnet ile dinledikten sonra sordu.

- Bunlar zat-ı alinizi tatmin ediyor mu?

Elbette etmediğini, fakat çaresizlik içinde olduğumuzu, her imkânı başvurarak, teslimi emredilen silah ve malzemeyi elde tutmaya çalıştığımı anlattım. Hoca dedi ki; Millet, esir olmasını isteyen devlete rağmen vatanını müdafaa edecektir. Kararlıdır. Sizden istirhamımız, milletin parası ile alınan ve halkın öz ve meşru malı silahları müdafilere intikal ettirmenizdir.

Şehirde bazı hazırlıkların olduğunu ve bu teşebbüsün başında Hocanın olduğunu duyuyordum. Milli kuvvetlere kimin kumanda edeceğini sordum.

- Şimdilik ben.... Nasıl olsa hamiyetli, vatanperver, fedakâr zabitlerimiz, benim üzerime almaya mecbur kaldığım vazife-i vataniyeyi tekabül edeceklerdir. Bu ana kadar şerefli vazifeyi ben ifa etmeyi çalışacağım. Dedi.

Hoca, iki gün sonra yanında müderris Nebil Hoca ile birlikte geldi. Hazırlıklarını tamamlamıştı. Ben de istenilen silah ve malzemeyi temin etmiştim. Mesleki kıymet ve vatanperverliği mücerrep birçok zabitlerimizi de kendisi ile tanıştırdım. Bunlar, resmi kıyafet ve rütbeleriyle değil, milli kıyafetleriyle kurulacak kuvvette yer alacaklardı. İşte, Milli Mücadelenin dillere destan olan Çelik Alay'ı böyle kuruldu. Daha sonra bu iki muhterem din adamı Afyonkarahisar'ı Millet Meclisinde temsil ettiler.

TEKÂLİF-İ MİLLİYE

İslam tarihini inceleyen tarihçiler; “Türk Milleti İslamiyet’i kabul etmeseydi ve cihangirlik vasfını son Din’in cihan hareketi olması emrini vermeseydi, Müslümanlığın Arap Yarımadası sınırlarını aşabilmesi imkânsızdı.” demişlerdir.

4 ve 5 Ağustos 1921 Perşembe ve Cuma günleri üç gizli oturumda Millet Meclisinde kökten bir karar alınarak ülkenin tüm imkânları, en doğru yolu seçecek kişinin emrine kayıtsız şartsız verdi. Baş Kumandanlık Kanunu olarak adlandırılan kanunla Büyük Millet Meclisi, tüm yetkilerini Mustafa Kemal Paşa’ya devretti. Aynı gün Tekâlif-i Milli Kararnameleri yürürlüğe girdi. Milli yaşantıya yön veren tedbirlerle Türk Milleti varını yoğunu zafer emrine veriyordu. Buna göre Türk Milleti varlığın yüzde kırkını Ordu’suna veriyordu. Komisyon başkanları ilçelerde kaymakam, köylerde imam olacaktı.

Bu istenenlerin neler olduğunu bilmek, bu günkü nesil için ibret konusudur, havsala kolay almaz. Fakat Milli Mücadelenin yapısı ve hangi mübarek himmetlerin elleri üzerinde durduğunu kavrama bakımından bilinmesi şarttır.

HİMMET DENİZİNDEN DAMLALAR

Ülkemiz işgal edilince düşmanlar, Türk din adamlarının halk üzerinde müstesna tesirini bilmekle beraber, onların yaş ve meslek icapları olarak vatan müdafaasının aktif ve gözü pek konularda faaliyet göstereceklerini tahmin etmiyorlardı. Din adamlarımız düşmanın bu yanlış teşhisinden mükemmel istifade etmişlerdir.

A. İki İstiklal Madalyalı Müftü

İlk Menderes Grup Kumandanı Miralay M. Şefik Bey’in Aydın Mil-

Mustafa Kemal İlgın Manevralarında

li Cidali’nde² anlatısında, dağdaki eşkiyayı vatan müdafaası emrine vermeyi ilk defa başarmış kişi Çal Müftüsü İzzet (Çalgüner) Efendi’dir. Çal Dağları’nın ünlü eşkiyası Dede Efe’nin barınağına giderek “Gâvurun Türk, Müslüman ne varsa toptan yok etmek için dikildiğini” Efe’ye anlatmış, onu kızanları ile cepheye sokmuş, Demirci Efe ile bağlantı kurmuş, etraftan topladığı gönüllülerle düşmana teslim edilecek silah ve malzemeye el koyup Denizli’ye gitmiştir.

Milli Mücadelenin kara günlerinde kimler milli haysiyeti temsil etmişlerdi diye bir soru olursa Çal ilçesi geçit resmi yapar. Yunan işgali üzerine Müftü İzzet Efendi Çal’da ilk milli teşkilatı kurmuş, Müdafaai Hukuk Reisliği yapmış, zaferden sonra tek-lif edilen görevleri kabul etmeyerek irşat görevine devam etmiş, iki İstiklal Madalyalı müftüdür. Kendisine bu çalışmalarda yardım eden Çal ilçesinden Osman Uysal, Veli Yıldırım, Mustafa Ertuğrul, Süleyman Pir Milli Mücadele Gazisi ile İstiklal Madalyalı olmuşlardır.

² Cenk, savaşıma

B. İki Şehit Müftü

Karesi (Balıkesir) Harekât-ı Milliye Reddi İlhak Heyeti kurucu Başkanı, Milletvekili, Maarif Vekillerinden Mehmet Vehbi Bolak’ın hatıratında iki şehit Müftüyü anlatır.

Birincisi; İl’in İvrindi Yağlılar köyünden Dersiam Ali Rıza Efendi, zamanın ilim ve fazlı meşhur uleması Mütarekeden sonra bizlerle temas kurup, İvrindi Müdafaai Hukuk Teşkilatını kurdu. Ankara ile haberleşmeye başladı. Yunan işgali altına düşen İzmir ve Aydın’da tanıdıkları vardı. Onlar vasıtası ile faaliyetlerden haber alıyor, bunları Ankara’ya bildiriyordu. Mecliste bir gün Mustafa Kemal Paşa kendisine Ali Rıza Efendi’yi sorup, şu sözleri söylemiştir: “Kendisinden o kadar müfid ve sahih haberler alıyorum ki, cesaret ve kudretine hayranım. Temin ettiği emin vasıtalarla muhabere ediyorum” demişlerdir.

Aradan bir müddet geçtikten sonra Paşa, kendisine büyük bir teessür içinde “Yunanlılar Ali Rıza Efendi’yi şehit etmişler!” dedi.

İkincisi; Bilecik Müftüsü Mehmet Nuri Efendi,

O günlerde Milli Mücadelenin muhtaç olduğu himmetli kişileri, işgal mıntıkalarını aşarak Ankara'ya gelmeleri önemli idi. Millet Meclisi açılma öncesi, seçilen vekillerin Ankara'ya gelmesini önlemek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Asker ve sivil, yeni devletin bünyesi için şart şahsiyetlerden Ankara'yı mahrum bırakmak başlıca işleri idi. Bu geçişi, din adamı kıyafeti girerek başarmıştır. Celal Bayar'da Mehmet Nuri Efendi'nin yardımı ile Ankara'ya gelmiştir.

Mehmet Nuri Efendi, Bilecik Yunan işgaline uğradıktan sonra beldesini terk etmedi. Müdafaa-i Hukuk Reisliği görevini Sakarya kıyısında Dereköy'e çekilerek ifa etti. Yunan- lının Sakarya Savaşı'na yol açan ilerleyiş için mihrak noktası yaptıkları faaliyetleri Ankara'ya her an haber ediyordu. Vatanperver, cesur Bilecik Müftüsü Mehmet Nuri Efendi sabahın erken saatlerinde Eğmedek Tepesi'ne çıkarak dürbünle Yunan saflarını gözetlediğini casusların haber vermesi sonucu şehit edildi. Kabri olayın geçtiği köydedir.

C. Alay Müftüsü Hacı Hafız Mustafa Zeki Hoca

Milli Mücadele başlayınca Kazım Karabekir Paşa tarafından Giresun'a gönderilerek gönüllü toplamış, bir alay teşkil etmiş, 17 Nisan 1920'de Ümit vapuru ile kuvvetini Samsun'a çıkartmıştı. Pontus ayaklanmasını bastırılmasında çalışmış, daha sonra Ankara'ya gelmiş, zafere kadar muhtelif alaylarda müftülük hizmetine devam etmiş, Sakarya'dan sonra Cephe Fahri Vaizi unvanını almış, bütün Garp Cephesini dolaşarak vaaz vermiş, takdirnameler almış, Millet Meclisi Heyeti cepheleri ziyaret ederken Hoca ile görüşme izlenimini Maraş Mebusu Hasip Bey,

"Cephenin her tarafında ismi ve himmeti malum olan Müderris

Mustafa Zeki Efendi Hazretlerini dinledik. Vecid ve heyecan o nispette benliğimize hâkim oldu ki, zafere olan ümidimiz, iman halini aldı. Ordumuz ve cümlemiz bu manevi mürşitler ile her zaman iftihar edebilir." Sözleriyle ifade etmiştir.

Vatanı adım adım dolaşmış, istiklal için cihadın şeref ve kutsiyetini anlatmış maneviyat eri, Zaferden sonra kısaca Kurt Hafız Hoca olarak anılan Mustafa Zeki Efendi vefat ettiği 1954'e kadar hayırlı her hareketin başında ve içinde hizmete devam etmiştir.

D. Akıncı Kolları

Yunan Savaş kazanmış değildi. Haydutlar, sürü halinde işgale girişti. Zulüm öylesine dayanılmaz hal aldı ki aldatılan Amerika, yapılmakta olanları incelemeye mecbur oldu. Tahkik-i Fecayi³ Komisyonu kuruldu.

Nizami Ordu, vatan savunmasını henüz eline almadığından her tarafta milli kuvvetler dayanışı omuzlamıştı. Kandıra'da Kuva-yı Milliye Akıncı Kolları Müftüsü Mustafa Işık Hoca'nın kumandasında, bir başka tabur imamı Rifat Hoca'da diğer yan-daki bölgeye kumanda ediyordu.

Akıncı Kolları Müftüsü Mustafa Asım Işık Hoca; Edirne 8.Alay 3.Tabur İmamı olduğu zaman otuz yaşında, doğumu 1882 yılıdır. Edirne muhasarasına katılmış, Balkan Savaşı sırasında görmüş ki, vatan sevgisi bile ilim ve irfan ile mümkün. Daha faydalı olurum diye gezici köy hocası olmuş. 1. Dünya Savaşı'nda görevi başına dönmüş, cephe dolaşmış. Mondros imzalandığında Kandıra'daymış. Kuva-yı Milliye örgütünü eski dost Rize milletvekili Necati Efendi ile ilk kuvvetleri kurmuşlar. Bakmış ki ele silahı almak ve vatanı kurtarmak, yorgun ve ümitsiz halkı

inandırmak için öne geçmek gerek. Başta sarık, üstte cübbe, bir elde seccade, bir elde silah, bu kıyafet ve telkin varlığına layık unvan da gerek, Akıncı Kolları Müftüsü ismi ile cephe kumandanı olmuş.

Şile'de bulunan İngiliz Deniz Miralay, Kandıra Kuva-yı Milliye Kumandanlığına bir telgrafla *"Yunan ve yerli Rumların zulümlerini tetkik için bir heyet gönderiliyor, kendileri ile temas ediniz, inceleme yapmalarına imkân veriniz."* diye bildiriliyor.

Mustafa Asım Hoca bu telgrafı Kuva-yı Milliye Kumandanı milletvekili Necati Hoca'ya bildiriyor. Aldığı cevap; *"Biz kendilerine muhitin maruz kaldığı zulmü tafsilatı ile bildirdik. Kendileri istedikleri tetkikleri yaparlar. Fakat bizim idaremizdeki muhite girebilmeleri için Büyük Millet Meclis Hükümetinin müsaadesi lazımdır. Bu izin verilmedikçe giremezler."*

Mustafa Asım Hoca bu cevabı İngiliz kumandanına iletiyor. Ertesi sabah iki İngiliz savaş gemisi ile gelen İngiliz-Fransız-İtalya-Amerika delegeleri ile kır kahvesinde aralarında görüşme oluyor.

Hoca; Hoş geldiniz... Vakıa Hükümetimiz muvafakati olduğuna dair sizlere tebligat yapmamıza imkân bırakmadan geldiniz ama ev sahibi olarak sizi yine karşılama vazifemizi yerine getirmek isteriz.

- Biz buraya düşman olarak gelmedik. Sizlerin şikâyetlerini tahkik için geldik. Neden bizden şüphe ediyorsunuz? Bizim halkla olan temasımıza mani olmanız menfaatiniz icabıdır. Biz zaten hükümetinizin muvafakati, hatta ricası ile burada bulunuyoruz.

Hoca; Siz Hükümetiniz diye İstanbul'dan bahsetmek istiyorsunuz. Fakat emin olunuz ki,

3 Kötülükleri inceleme komisyonu

İstanbul bizim merbut olduğumuz hükümet değildir. Orada esir bir Padişah ile ona bağlı ve yurdun en meşru meselelerini bile ele almaktan mahrum kukla hükümet var. Bizim meşru hükümetimiz Ankara'dadır ve ismi de Büyük Millet Meclisi Hükümeti'dir.

- Siz böyle nasıl konuşuyorsunuz? Bakınız başınızda sarık var. Anlaşıyor ki Hoca'sınız. Yani Halifeye bağlısınız. Aynı zamanda kendinizi cephe kumandanı olarak tanıtıyorsunuz.

Hoca; Sizlere hep yanlış bilgi veriliyor. Vakıa ben hocayım amma, bu benim Halife'ye körü körüne itaat etmeme sebep değildir. Bizler, başımızdaki insanlar vatan ve millete faydalı oldukları nispette kendilerine bağlı ve hürmetkârız. Bizim dinimiz aklın ve mantığın yoldaki e'f'ali tasvip eder. Esir vaziyette olan insanın fetvası makul olur mu? Bugün Padişah ve Halife olan zat, sizlerin esareti altındadır. Biz Anadolu uleması, halka hem bu hakikatleri anlatıyor, hem de vatani düşman istilasından kurtarmanın mücadelesini yapıyoruz.

Hocanın konuşmasını bir zabıt İngilizceye, onlardan birisi de Fransızca'ya çeviri yapıyordu. Aralarında bir müddet konuştuktan sonra İngiliz zabiti "Bu kuva-yı Milliye ne demektir? Bu tabiri ne manada kullanıyorsunuz?" diye sorar. Mustafa Asım Hoca'nın cevabı;

Bizim için Kuva-yı Milliye demek, memleketimizin hür ve müstakil olabilmesi için var olan bütün imkânların, hatta canlı cansız hepsinin yekûnu manasına gelir. Belki bu cansız sözünden hayret edersiniz amma onu da anlatayım. Biz tarihine,

mazisine, ananelerine çok bağlı bir milletiz. Onlar şeklen cansız gibi gözükürse de hayatımıza asıl hâkim olan bu inançlarımızdır. İşte biz din adamlarını bu vatan müdafaasının içinde ve elimizde silah vazifelendirmiş olan hakikat de budur.

Mustafa Asım Efendi'nin söyledikleri tercüme edildikten sonra İngiliz zabiti "Yunanlılarla neden sulh yapmıyorsunuz?" diye sorar.

Hoca'nın cevabı; Biz Yunanlı ile harp etmedik, yenilmedik ki sulh yapalım. Yunan bizim dünkü tebaamızdan birisi idi. Biz onlara asırlarca hayat hakkı tanıdık. Dinlerine, ırklarına, düşüncelerine saygı gösterdik. İnkışaflarına, artmalarına, zengin olmalarına imkân verdik. İstese idik dünya yüzünde Rumluk Yunanlılık kalmazdı. Onlar bizim en zayıf anımızda üzerimize çullandılar, bin bir haksızlık ve zulüm yaptılar. Biz sadece vatanımızı müdafaa ediyoruz. Elllerinde bir karış toprağımız kalmayınca kadar mücadele edeceğiz. Çünkü haklıyız. Hak er geç muvaffak olur.

E. Düşman Önünde Bayrak Çeken Müftü

Milli Mücadelede Trakya'nın kaderi, Anadolu'dan daha ağır şartlarda idi. 1913'de kurulan Batı Trakya Cumhuriyeti, Balkan Harbinden sonra elden çıkmış, kısır politik çekişmeler içinde eriyip gitmişti.

Doğu Trakya'da Rum ekalliyet ve Yunanlı burada hak iddia ettiklerinden Trakya Türkleri 7 Kasım 1918'de Trakya Paşaeli Cemiyetini kurup, başlıca merkezlerde şube açarak başına din adamları, belde eşrafı, serbest meslek mensupları geçmişti. Böylece Rumların kurduğu Etniki

Milli Mücadelede Trakya'nın kaderi, Anadolu'dan daha ağır şartlarda idi. 1913'de kurulan Batı Trakya Cumhuriyeti, Balkan Harbinden sonra elden çıkmış, kısır politik çekişmeler içinde eriyip gitmişti.

Etarya'ya karşı bir Savunma Cemiyeti kurulmuştu.

Trakya'da Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa'nın başında bulunduğu 1. Kolordu kadro bakımından zayıftı. Doğu Trakya'da karşı koyma imkânı vermemek için Mondros hükümlerini dikkatle takip eden düşman devletler, Trakya'daki kuvvetleri silahsız bırakmışlardı. Cafer Tayyar Paşa, İstanbul işgal edildikten sonra Hükümet'in takip ettiği politikayı reddettiği için ilgisini keserek sıkıyönetim ilan etti.

Trakya Halkı, Kolorduyu hem besledi, hem de önce bin gönüllü vererek eksik kadrosunu doldurdu. Bu güzel hareketin başında Keşan Müftüsü Raşit Efendi vardı. Çok zeki ve basiretli Müftü, Milli mukavemeti desteklerken Yunan müdahalesini mümkün olduğu kadar geciktirmek düşüncesi ile Rum despotu ile antlaşma yoluna gitti. Rumların rahat durmayacağını, Yunan telkini ile haydutluğun yayılacağını bilen Müftü mukavemet örgütü kurarak Sarpdereli Kara Salih'e haber saldı. Her basılan Türk evine karşılık iki Rum evi basılıyor, her öldürülen Türk'e karşı, bir Rum bir Yunan kayboluyordu. Bu gizli çetin karşı koyma Zafer'e kadar devam etmişti.

30 Ekim 1918
Mondros Mütarekesi
imzalandıktan
sonra, işgale
uğrayan Ülkemizde
görülen iç ihanetler,
başkaldırılar Türklüğü
gafil avlamıştır.
Asırlarca eşi az
görölmüş müsamaha
ile beslenmiş,
Türk'ten gayrı
unsurların böylesine
vefasız ve zalim
çıkabilecekleri tahmin
edilmediğinden, bu
hareketleri hiçbir
vicdan ve mantık kabul
edemezdi.

Yunanlılar birkaç defa Keşan'ı yakmakla tehdit ettiler. Müftü Raşit Efendi bu haberleri milletlerarası tahkik komisyonuna ilettiler. Böyle buhranlı heyecanlı günler, aylar birbirini kovaladı, Zafer Türk'ün kaderini aydınlattı.

Trakya, 19 Kasım 1922'de İtilaf Devletleri Heyetinden, TBMM Hükümetini temsilen Refet Paşa tarafından alınınca Binbaşı Mehmet Bey kumandasındaki taburumuz Keşan'a girmiş, Müftü Raşit Efendi, elinde büyük bir Türk Bayrağını, düşmanın önünde Hükümlerlik ifadesi olan Hükümet Konağına çekmiştir. İtalya murahhası çekilen Bayrağa karşı selam vaziyetini alınca, diğerleri de katılmıştır. Bu vazifeyi yerine getiren Müftünün gözleri yaşarmıştı. Mudanya Mütarekesi ile Trakya gerçek sahibine geçti.

F. Müftüler - Efeler

O günlerde Saray ve Bab-ı Ali, Anadolu halkına düşmana karşı koymanın imkânsız olduğunu anlatmak için tanınmış kişilerden oluşan Nasihat Heyetleri gönderir. Bu heyetlerden birisi de Sarayköy'e gelir. İstasyonda yapılacak görüşmeye etkili olur düşüncesi ile Müftü Efendiye de davet ederler.

Müftü Ahmet Şükrü Efendi yanına tam silahlanmış birkaç efe, Adov Ayşe, Sığma Köylü Kara Fatma'yı yanına alarak istasyona gider. Yunan işgalinin olduğunu, mukavemet edilmezse huzurun daha çabuk temin edileceğini anlatan nasihat heyetine Müftü Efendi; *"Zillet muhayyerdir. Geldiği yere iade edilir. Burada zillete mütehammil insan bulamayacaksınız. Hakarete uğramamak istiyorsanız buradan gidiniz."* der.

Bir süre sonra Yörük Ali Efe, topladığı gönüllüler ile Müftü Ahmet Şükrü Efendi'ye görüşmek için gelir. Mert, kahraman yüreği temiz efe, Müftü Efendiye şöyle konuşur. *"Efendi Hazretleri, siz kasabaya dönünüz ve asıl büyük olan vazifenizin başında kalınız. Siz orada iken biz emniyetle önümüze çıkan düşmanla vuruşunuz. Siz arkamızda olursanız biz tam güven içinde sadece karşımızdaki düşmanla cenk ederiz. Duanızı eksik etmeyiniz."* der.

MANEVİYAT ERLERİ

- Bolvadin imamlarından Mehmet Koçak Hoca, az faniye nasip olan bir şeref sahibi olarak Yunan Başkumandanı Trikopolis'e esir eden kıtalardan birinin baş çavuşu olup, esir düşman generalini, Mareşal Mustafa Kemal'in karargâhına götürülenler arasında bulunmuştur. İlk günden, İzmir'in kurtuluşuna kadar çeşitli cephelerde savaşmış, dini

konuşmalarla maneviyatı yüceltmiş din adamıdır.

- Cizre, istilaya uğramayan merkezlerden biri idi. Nüfuz sahibi Muhammet Nuri Efendi, o tarihlerde derhal teşkilat yapmış, Milli Mücadele başında Sivas Kongresi toplandığı sırada para yardımı ve güvendiği dört silahlı muhafız göndermiştir. Buna karşılık Mustafa Kemal Paşa kendisine Bir Meşlah (Aba) ile teşekkür mektubu göndermiştir. Muhammed Nuri, bu mıntıkada Milli Mücadelenin direklerinden biri idi. Şöyle konuşmuştur; *"Paşa'ya yardım etmek hepimizin borcudur. Zira o bizim vatanımızı ve imanımızı kurtarıyor. Size yemin ederim ki hakikat budur."* demiştir.
- Erzurum Narman ilçesi, Moskof işgalinde Ermeni kin ve öfkesine uğrayan bir yer idi. Ermeni vahşetini önleyen Müftü Habib Efendi'nin bulunduğu çareyi Narmanlı gazilerin anlatımına göre; Ermeniler, şehrin dışarı ile haberleşmesini kesmişler, imha hazırlığını tamamlamışlardır. Müftü, beyaz koyunların üzerine durumu kısa cümle ile bildiren ibareler yazdırmış, bunları yaylamak için çevreye göndermiş. Oltu halkı, Narman'ın içinde bulunduğu tehlikeyi böylece öğrenmişler ve komşu şehrin imdadına koşmuşlar. Müftü borazanla hücum borusu çaldırınca, Ermeniler nizami Türk kuvvetleri geldiğini zannetmişler ve hareketsiz kalmışlardır. Çevrede ordu birliklerine haber salmış ve bir tabur gelerek Narman'ı katliam ve harap olmaktan kurtarmıştır.

MANEVİ MİMARLAR

30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi imzalandıktan sonra, işgale uğrayan Ülkemizde görülen iç ihanetler, baş-

kaldırılar Türklüğü gafil avlamıştır. Asırlarca eşi az görülmüş müsamaha ile beslenmiş, Türk'ten gayri unsurların böylesine vefasız ve zalim çıkabilecekleri tahmin edilmediğinden, bu hareketleri hiçbir vicdan ve mantık kabul edemezdi. Anadolu, Türk olmayan imparatorluğun öteki köşelerine, çağı temsil eden eserleri sağladığı imkânlarla beldelerin nimeti olmuş, sanki kendine hayırlı olmamış insan ve himmet deposu idi.

Eski adı Haçın olan şimdiki Saimbeyli'de, ilk Ermeni ayrılık hareketi çıktığında Fransızlarla birlikte bölge, ihanet merkezi yapılmak istendiğinde ortaya iki din adamı çıkmıştı. Ebuzer Tufan ve Osman Yazar Hocalar, maddi ve manevi varlıkları ile öne geçip Haçın'ı Ermeni ve Fransız'dan kurtarana kadar köyleri dolaşarak oluşturulan milis kuvvetlerin başına geçip milis kuvvetler gelinceye kadar düşmana rahat yüzü göstermediler. Bir elinde silah, bir elinde seccade destan kahramanları gibi o

yerden öbür yere koştular, zaferden sonra da müftülük görevlerine döndüler.

Ülkemiz düşman işgaline uğradığında, her bölgeden gönüllü görevli olarak ortaya çıkan yüzlerce, hatta binlerce din adamlarımızın düşmana karşı çıkışı hiçbir zaman unutulmaz. Yazıda hepsini adları ile anmak ne yazık ki mümkün olmuyor. Fakat hepsi büyük kahramanlık yaptılar. Kutsal addettikleri Milli Mücadele görevlerinden küçük bir demet sunabildik. Onların yaptıkları kocaman yürek isteyen kahramanlıkları, ancak büyük eserlerle açıklanabilir.

Hayatlarını vatan istiklali ve haysiyeti ile huzura kavuşmasına vakfetmiş bu mübarek insanların güzel neticesinin idraki ile kader nasip etti. Zira heyet-i nasîha Burhaniye'ye geldiğinde müderris Şükrü Efendi; "Biz vatanın haysiyet ve istiklalinin mümkün ve mukadder olduğunu söyleyecek olanları dinleriz." diye-

rek heyeti Burhaniye'ye sokmamış ve Müftü'den fetva alarak kaziyeye muhakeme haline geldikten sonra İstanbul Hükümetine bildirmiştir.

Din görevlileri başardıkları hizmeti resmi vazife saymamış, milletin kendilerinden beklediği görev olarak görmüşler ve İstiklal Savaşı'nda himmet safhalarında ülke ve din için emeklerini, asli görevi kucaklama şuuru içinde ortaya çıkıp toplumun başına geçerek nesillere örnek olacak vatan vazifelerini benimsemişlerdir.

Karanlık günlerden aydınlığa çıkışın öncülerini, bu vatani seven vicdan ve himmet sahipleri, sadece ödevini yapmış olma şuuru ve yeterliliği içinde vatanın dört bir yanına, asli manevi vazifelerin başına yahut dinlenme köşelerine, olgun insan davranışları ile kalp ve vicdan huzuru içinde çekildiler.

Hepsini minnet borcu ve şükranla anıyoruz...

İLK FETVA

Her ne pahasına olursa olsun Yunanlılara karşı koymak gerekir.

Yunanlıların işgal eylediği memleketler halkı için kavgaya girişmek farz-ı ayındır.

İşgale uğramayan memleket halkı için farz-ı kifayedir.

Silah ve cephaneye azlığı veya yokluğu hiçbir zaman kavgaya mani olmaya-caktır.

Hiçbir müdafaa vasıtası olmayan bir Müslüman dahi yerden üç tane taş alarak düşmana atmaya mecburdur.

16.05.1919 Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi

ÖMER LÜTFİ (ARGEŞO) 1879-1942

1.TBMM Karahisarısahip (Afyon) milletvekilidir. Erkan-ı Harbiye'den mümtaz yüzbaşı olarak mezun oldu (1904) Ayrıca Almanya'da askeri öğrenim gördü. Döndükten sonra Harbiye mektebi ve Halep'te görev aldı. Bir ara istifa ettiği askerliğe I. Dünya Savaşı'nda yeniden döndü. 1915 te binbaşı ve 78 Alay Komutanı oldu. Alayı ile Romanya Harekâtına katılarak Argeşo Meydan Savaşı'nı kazandı. Kendisine Türk ve Alman savaş madalyaları verildi. Soyadı Kanunu çıkınca Argeşo soyadını aldı.

Filistin Cephesinde savaştı. Yarbay rütbesi ile 23 Fırka Komutanı olarak Afyon'a atandı. Kuvay-ı Milliye çalışmalarına katılması ile İstanbul

Divan-ı Harp hakkında idam kararı verdi. Afyon Karahisar mebusu olarak TBMM çalışmalarına katıldı. Cumhuriyet öncesi ilk İcra Vekiller Heyeti'nde Nafia Vekili oldu. Emekli olduktan sonra Gönen'deki çiftliğinde tarımla uğraştı.

KAYNAKÇA

- Cemal Kutay, Kuruluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları
- Ş. Süreyya Aydemir, Tek Adam
- Atatürk'ün Anlatımıyla Kurtuluş Savaşı
- Tarihte Türk Devletleri, Milliyet yayını
- İbrahim Sadi Öztürk –E. Vali ve Ankara Senatörü- I. TBMM tutanakları.